

EKONOMİK ÖZGÜRLÜK VE TURİZM İLİŞKİSİ: SEÇİLMİŞ ÜLKELER ÜZERİNE AMPİRİK BİR ANALİZ

Dilek ATILGAN¹

Öz

Turizm sektörü, dünya ekonomisinin en önemli sektörlerinden biri olmakla birlikte ülke ekonomilerinin büyüme ve kalkınma süreçlerinde önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle bölgesel ve ulusal kalkınmada bir araç olarak görülen turizm sektörü; istihdam ve vergi gelirlerinin artırılması, ödemeler bilançosu açıklarının giderilmesi gibi alanlarda olumlu katkılar sağlamaktadır. Bu bakımdan ülke ekonomilerinin konjonktüründe etkili olan sektörün diğer alanlarla olan etkileşiminin araştırılması önemli hale gelmiştir. Bu çalışma, 1995-2019 dönemi için en fazla turizm geliri elde eden seçilmiş sekiz ülke (ABD, Fransa, Avustralya, Almanya, Japonya, Malezya, Portekiz ve İsviçre) kapsamında ekonomik özgürlük ve turizm gelirleri arasındaki ilişkiyi analiz etmektedir. Analizlerde, “yatay kesit bağımlılığını dikkate alan Westerlund (2007) ECM panel eşbütünleşme testi ve Eberhardt & Bond (2009) tarafından geliştirilen Augmented Mean Group (AMG)” tahmincisi kullanılmıştır. Bulgular, seçilmiş sekiz ülkede ekonomik özgürlüğün turizm gelirleri üzerindeki etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu yönündedir. Elde edilen sonuçlara göre, uzun dönemde ekonomik özgürlüğün bir ülkenin turizm gelirlerini arttırmada önemli etkisinin olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Özgürlük, Turizm Geliri, Panel Veri Analizi
JEL Sınıflandırması: D02, F43, C33

THE RELATIONSHIP OF ECONOMIC FREEDOM AND TOURISM: AN EMPIRICAL ANALYSIS ON SELECTED COUNTRIES

Abstract

Although the tourism sector is one of the most important sectors of the world economy, it has an important place in the growth and development processes of the national economies. The tourism sector, which is seen as a tool in regional and national development, provides positive contributions in areas such as increasing employment and tax revenues and eliminating balance of payments deficits. In this respect, it has become important to investigate the interaction of the sector, which is effective in the conjuncture of the national economies, with other fields. This study analyzes the relationship between economic freedom and tourism revenues for the eight selected countries (USA, France, Australia, Germany, Japan, Malaysia, Portugal and Switzerland) with the highest tourism revenues for the period 1995-2019. “Westerlund (2007) ECM panel cointegration test and Augmented Mean Group (AMG) estimator developed by Eberhardt & Bond (2009)” were used in the analyses. The findings show that the effect of economic freedom on tourism revenues in eight selected countries is statistically significant. The results show that in the long run, economic freedom has a significant effect on increasing the tourism income of a country.

Keywords: Economic Freedom, Tourism Income, Panel Data Analysis
JEL Classification: D02, F43, C33

¹ Dr, Bağımsız Araştırmacı, atlgndilek@hotmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3776-558X>

1. Giriş

Turizm sektörü 20. yüzyılın ortasından itibaren dünya ekonomisinde önemli sektörlerin başında gelmektedir. Özellikle ulaştırma sektöründeki teknolojik gelişmeler ile birlikte seyahat süresi ve konfor düzeyinin gelişmesi turizm sektörünün gelişmesini sağlamıştır (Özbay ve Çekin, 2020: 328). Ülke ekonomileri üzerinde beklenen olumlu etkileri nedeniyle turizm sektörü, hem bütçe açıklarını finanse etme sürecinde hem de işsizlik sorununa çözüm üretme konusunda ulusal ve bölgesel kalkınmada bir araç olarak görülmektedir (Bahar ve Bozkurt, 2010: 255; Orhan ve Özcan, 2013: 244).

Turizm sektörünün sürdürülebilir olması hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler açısından önemlilik arz etmektedir. Bu nedenle turistlerin destinasyonlar arasında seçim yapmasına yol açan unsurlar politika yapıcılarının ilgi alanını oluşturmaktadır. Devlet, sektörün rekabet edebilmesi için elverişli bir ortam sağlamalıdır. Özellikle mevzuat, güvenlik ve finansal alanda istikrarın sağlanmasında sadece devlet meşru güce sahiptir (Kubickova, 2016: 74; Akar ve Özcan, 2020: 959). Adam Smith'in görünmez el fikrine dayanan klasik görüş serbest piyasada rekabetin ve verimliliğin arttığını belirtmiştir. Bu bağlamda, bir ülkenin kurumsal yapısı açısından ekonomik özgürlüğü, bireylere ve toplumlara özgürce üretip tüketebilecek bir ortam sağlayarak refah düzeyini artırmada önemli katkılar sunacaktır. Çünkü özgür bir ekonomi, iç ve dış pazarda bireylerin ve sermayenin belirlenmiş yasalar çerçevesinde serbestçe hareket etmesine imkan tanımaktadır (Farhadi vd., 2015: 110). Bu bakımdan ekonomik özgürlüklerin sağlandığı bir ülkede ekonomik büyüme ve kalkınma birçok yönden olumlu etkilenecektir.

1970'li yılından itibaren endeks olarak kullanılmaya başlanan ekonomik özgürlük kavramı, literatürde "mülkiyet, tercih ve mübadele serbestisi" olarak ifade edilmektedir. Bir diğer tanıma göre, ekonomik özgürlükler, mal ve hizmetlerin üretim, dağıtım ve tüketiminde devletin en az düzeyde bulunması durumunu belirtmektedir (Ceatano ve Calerio, 2009: 65). Ekonomik özgürlüklerin ölçülmesinde, iki endeks bulunmakla birlikte bunlardan ilki; "Heritage Vakfı tarafından yayınlanan Ekonomik Özgürlükler Endeksi (IEF)", ikincisi "Kanada'da faaliyet gösteren Franser Enstitüsü tarafından yayınlanan Dünya Ekonomik Özgürlüğü Endeksi" (EFW)'dir (Pearson vd., 2012: 2). Heritage Vakfı tarafından yayınlanan Ekonomik Özgürlükler Endeksi 12 alt farklı bileşenden oluşmaktadır. Bileşenler dört grup içerisinde sıralanmakta ve gruplar kendi içerisinde alt başlıklara ayrılmaktadır. Hukukun üstünlüğü grubunda mülkiyet hakları, hukuki etkinlik ve devlet bütünlüğü; devlet boyutu grubunda vergi yükü, kamu harcamaları ve mali sağlamlık; bürokratik etkinlik grubunda iş özgürlüğü, emek özgürlüğü ve parasal özgürlük; serbest piyasa grubunda ticari özgürlük, yatırım özgürlüğü ve finansal özgürlük bulunmaktadır (Sofuoğlu, vd., 2019: 343).

Ekonomik özgürlük ile turizm iktisadi olarak ilişki incelendiğinde turizmin yatırımları, iş hacmini genişlettiği, döviz geliri ve istihdam sağladığı vurgulandığından literatürde tartışılması gereken konular arasındadır. Bu bakımdan ekonomik özgürlükteki artışların turistleri ülkelerine çekmede katkı sağlayacaktır. Çünkü ekonomik özgürlüğe sahip ülkelerin hem güvenlik hem kendini tanıtmaya açısından diğer ülkelere göre daha avantajlıdır. Dolayısıyla turizm geliri artan ülkeler diğer ülkelerle rekabet edebilmekte ve sürdürülebilir büyüme ve kalkınma süreci yakalayabilmektedir (Gövdeli, 2018: 380).

Ekonomik özgürlük ve turizm arasındaki ilişkiyi gerek ampirik gerekse teorik olarak inceleyen sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Konu ile ilgili yaptığımız bu tespitin literatüre katkı sunacağı düşünülmektedir. İlişkiyi ele alan çalışmalarda elde edilen sonuçlar incelendiğinde; Gholipour vd. (2014) tarafından yapılan 1999-2011 yıllarını kapsayan dönem aralığında 80 ülke için kişisel özgürlüğün yüksek olduğu ülkelerde turist ziyaretinin daha fazla olabileceği tespit edilmiştir. Kubickova (2016), tarafından yapılan çalışmada 1995-2017 dönemi kapsamında yedi Orta Amerika ülkesinde turizm geliri ve ekonomik özgürlük arasında anlamsız bir ilişki bulunmuştur. Özcan vd. (2017), çalışmalarında 1996-2012 dönemi için sosyalizm sonrası 17 geçiş ülkesinde ekonomik özgürlükten turizme doğru nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Saha vd. (2017), çalışmalarında 110 ülke için 1995-2012 dönemi kapsamında ekonomik ve politik özgürlüğün turizmi

olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Gövdeli (2018), çalışmasında BRICST ülkelerinde 1995-2016 dönem aralığında “Hindistan ve Güney Afrika” için ekonomik büyüme ekonomik özgürlüğün nedeni iken, “Çin, G. Afrika, Rusya ve Türkiye’de” ise turizm gelirleri ekonomik büyümenin nedeni olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Muslija vd. (2019), 87 ülke grubu için 2002-2015 döneminde ekonomik özgürlükten turizme doğru nedensellik bulgusuna rastlanılmıştır. Akar ve Özcan (2020), 1996-2017 dönemi 32 OECD ülkesini incelediği çalışmada, uluslararası ziyaretçi sayısı ve ekonomik özgürlük endeksi arasında çift yönlü nedensellik olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öcal vd. (2020), tarafından yapılan çalışmada 16 Akdeniz ülkesi için 1996-2016 dönem aralığında ekonomik özgürlük endeksindeki artışın gelen turist sayısını negatif yönde etkilediği sonucu elde edilmiştir. Çoban (2021), tarafından yapılan çalışmada 18 Latin Amerika ülkesinde 2007-2019 dönemi için sonuçlar ekonomik özgürlüklerdeki artışın turizm rekabetçiliğini arttırdığı yönündedir. Mete (2022), çalışmasında 2006-2019 dönemi Akdeniz ülkelerinde turizm gelirlerinden ekonomik büyümeye doğru nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sınırlı sayıda turizm ve ekonomik özgürlük arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmalarda elde edilen sonuçlara göre ekonomik özgürlükteki artışın turist sayısı ve turizm gelirini olumlu yönde etkilediği vurgulanmıştır (Gholipour vd. (2014); Saha, vd. (2017); Çoban (2021)). Nedensellik ilişkisini ortaya koyan çalışmalarda ise, bulgular seçilen örneklem grubuna göre farklı sonuçlar sunmasına rağmen ortak görüş ekonomik özgürlük ile turizm arasında nedensellik bulgusu olduğu yönündedir (Ozcan vd. (2017); Gövdeli (2018); Muslija vd. (2019); Akar ve Özcan (2020); Mete (2022)). Değişkenler arasında ilişkinin bulunup bulunmaması, örneklem grubu, incelenen dönem ve tercih edilen yöntemlere göre farklılık göstermektedir. Bu kapsamda ampirik analizler sonucu sınırlı sayıda değişkenler arasında ilişkinin bulunmadığı ve negatif yönde etkilediği çalışmalara rastlanılmıştır (Kubickova, 2016; Öcal vd., 2020).

Bu çalışma, en fazla turizm geliri elde eden ABD, Fransa, Avustralya, Almanya, Japonya, Malezya, Portekiz ve İsviçre ülkelerinde 1995-2019 dönemi yıllık verileri kullanarak turizm gelirleri ve ekonomik özgürlük arasındaki ilişkiyi analiz etmeyi amaçlamaktadır. Ekonomik özgürlük verisi “ABD faaliyet gösteren Heritage Vakfı tarafından yayınlanan” veri tabanından elde edilmiştir. Turizm gelirleri ve ekonomik özgürlük arasındaki ilişkiyi söz konusu ülkelerle analiz eden bir çalışmanın bulunmaması ve güncel dinamik panel veri yöntemlerinin kullanılması çalışmanın ana motivasyonunu oluşturmaktadır. Ayrıca seçilmiş ülkelerin çoğunun gelişmiş ülke kapsamında olması elde edilecek sonuçların gelişmekte olan ülkelere önemli bilgiler sunacağı düşünülmektedir. Çalışma bu yönleri ile diğer çalışmalardan farklılık göstermektedir. Turizm gelirleri ve ekonomik özgürlük arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmada ampirik analizlerde ilk önce hem değişkenlerde hem de modelde yatay kesit bağımlılığının olup olmadığı araştırılacaktır. Sonuçlara göre, “güncel ikinci nesil birim kök testlerinden olan Bai&Ng (2010) tarafından geliştirilen PANIC birim kök testi” uygulanacaktır. Daha sonra eğim katsayılarının homojen olup olmadığı belirlenerek değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişki “Westerlund (2007) tarafından geliştirilen hata düzeltme modeli-grup (ECM-grup)” eşbütünleşme testi ile incelenecektir. Değişkenlerin uzun dönem katsayıları ise “Eberhardt & Bond (2009) tarafından geliştirilen Augmented Mean Group” (AMG) yöntemi kullanılarak tahmin edilecektir. Bu kapsamda çalışma dört bölüm üzerine kurulmuştur. Giriş bölümünden sonra ekonometrik yöntem ve veri seti tanıtılacaktır. Üçüncü bölümde analiz bulgularına yer verilerek son olarak dördüncü bölümde değerlendirmeler yapılarak politika önerileri sunulacaktır.

2. Ekonometrik Yöntem ve Veri Seti

2.1. Ekonometrik Yöntem

Ekonomik özgürlüğün turizm gelirleri üzerindeki etkisini araştırmak için yapılan dinamik panel veri analizi yönteminde “Westerlund (2007)” tarafından geliştirilen eşbütünleşme testi kullanılmıştır. Eşbütünleşme testinin yapılabilmesi için birtakım ön şartların sağlanması gerekmektedir. Ön şartlar arasında ilk olarak yatay kesit bağımlılığının sağlanıp sağlanmaması durumu bulunmaktadır. Test serilerin birim kök ve eşbütünleşme ilişkisi durumunda birinci ve ikinci nesil testlerle devam edileceğine karar vermede öncüdür (Örnek ve Türkmen, 2019: 120). Bu

durumu saptamak için “Breusch ve Pagan (1980) LM testi, CD ve CD_{LM} testi (Pesaran (2004)) ile Pesaran vd. (2008) ‘in geliştirdiği LM_{adj}’ testleri kullanılmaktadır.

“Breusch ve Pagan (1980)”, test istatistiği Denklem (1)’de gösterilmiştir. Buna göre “ \hat{P} , kalıntılardan test ikili korelasyonunun örnek tahminidir. Sıfır hipotez altında LM testi $N(N-1)/2$ serbestlik derecesinde asimptotik kare dağılımına” sahiptir.

$$LM = T \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \hat{p}_{ij}^2, \quad \sim X^2 N(N-1)/2 \quad (1)$$

“Pesaran (2004)”, test istatistiği Denklem (2)’de gösterilmektedir. T yeterince büyük olduğu durum da iken “CD $\rightarrow N(0,1)$ fonksiyonun limiti $N \rightarrow \infty$ ’dur”.

$$CD = \sqrt{\frac{2T}{N(N-1)}} \left(\sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \hat{p}_{ij} \right) \quad (2)$$

Pesaran vd. (2008) test istatistiği Denklem (3)’te gösterilmekte ve k , regresörlerin sayısını, μ_{Tij} , v^2_{ij} ve $(T-k) \rho^2_{ij}$ ‘nin sırasıyla ortalaması ve varyansını ifade etmektedir.

$$LM_{adj} = \sqrt{\left(\frac{2}{N(N-1)} \right)} \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \frac{(T-k) \rho^2_{ij} - \mu_{Tij}}{\sqrt{v^2_{Tij}}} \sim N(0,1) \quad (3)$$

Yatay kesit bağımlılığının sıfır hipotez “H₀: yatay kesit bağımlılığı yoktur” üzerine kuruludur. Yapılan analizler sonucunda Bai&Ng (2010) tarafından geliştirilen PANIC Birim kök testi kullanılmıştır. İkinci nesil birim kök testlerinden olan PANIC testi, ortak faktörler ile hata terimlerini temel bileşenler (Principal Component) yaklaşımı ile ayırmakta ve yatay kesit bağımlılığını göz önünde bulundurmaktadır. Pa, Pb ve PMSB test istatistikleri ilk önce sabitsiz ya da sabitli model daha sonra sabitli ve trendli modeller için gösterilmektedir. Pa, Pb ve PMSB test istatistikleri sabitsiz ya da sabitli model için Denklem (4), (5) ve (6)’da gösterilmektedir.

$$P_a = \frac{\sqrt{NT}(\hat{\rho}^+ - 1)}{\sqrt{\frac{2\hat{\sigma}_\epsilon^4}{\hat{w}_\epsilon^2}}} \quad (4)$$

$$P_b = \sqrt{NT}(\hat{\rho}^+ - 1) \sqrt{\frac{1}{NT^2} \text{tr}(\hat{\epsilon}'_{-1} \hat{\epsilon})} \frac{\hat{w}_\epsilon^2}{\hat{\sigma}_\epsilon^4} \quad (5)$$

$$PMSB = \frac{\sqrt{N}(\text{tr}(\frac{1}{NT^2} \hat{\epsilon}' \hat{\epsilon}) - \frac{\hat{w}_\epsilon^2}{2})}{\sqrt{\frac{\hat{\sigma}_\epsilon^4}{3}}} \quad (6)$$

Sabitli ve trendli modeller için ise test istatistikleri Denklem (7), (8) ve (9)’da sunulmaktadır.

$$P_a = \frac{\sqrt{NT}(\hat{\rho}^+ - 1)}{\sqrt{(36/5) \hat{\sigma}_\epsilon^4 \hat{\sigma}_\epsilon^4 / \hat{w}_\epsilon^8}} \quad (7)$$

$$P_b = \sqrt{NT}(\hat{\rho}^+ - 1) \sqrt{\frac{1}{NT^2} \text{tr}(\hat{\epsilon}'_{-1} \hat{\epsilon})} \frac{5}{6} \frac{\hat{w}_\epsilon^6}{\hat{\sigma}_\epsilon^4 \hat{\sigma}_\epsilon^4} \quad (8)$$

$$PMSB = \frac{\sqrt{N}(\text{tr}(\frac{1}{NT^2} \hat{\epsilon}' \hat{\epsilon}) - \frac{\hat{w}_\epsilon^2}{6})}{\sqrt{\frac{\hat{\sigma}_\epsilon^4}{45}}} \quad (9)$$

Denklemlere göre, $\hat{\sigma}_\epsilon^2$, \hat{w}_ϵ^2 ve $\hat{\sigma}_\epsilon^2$ terimleri ϵ_{it} hata terimi için tek taraflı varyans tahminini, kısa ve uzun dönemi ifade etmektedir. Üç birim kök testini (P_a , P_b ve $PMSB$) sıfır hipotezi “birim kök vardır” üzerine kuruludur (Bai ve Ng, 2010: 1095-1096).

Ön testlerden bir diğeri ise “Eğim Homojenliği” testidir. Test istatistiği Denklem (10)’da ifade edilmektedir.

$$\Delta = \sqrt{N} \left(\frac{N^{-1}\hat{\xi} - k}{\sqrt{2k(T-k-1)/T+1}} \right) \sim N(0,1) \quad (10)$$

Buna göre hata terimleri normal olarak dağıtıldığında “N ve T'nin göreceli genişleme hızları üzerinde hiçbir kısıtlama olmaksızın (N, T) → ∞” olarak geçerlidir. Testin boş hipotezi “Eğim katsayıları homojendir” üzerine kuruludur (Pesaran ve Yamagata, 2008).

Değişkenler arasındaki ilişki “Westerlund (2007) tarafından geliştirilen hata düzeltme modeli-grup (ECM-grup)” eşbütünlük testi ile incelenmiştir. Test, yatay kesit bağımlılığını göz önünde bulundurarak bootstrap olasılık değerlerini kullanmaktadır. Eğim katsayılarında heterojenitenin varlığı grup ortalama testlerinin (g_tau ile g_alpha) raporlanmasını gerektirmektedir. Grup ortalama istatistikleri Denklem (11) ve (12)'de sunulmaktadır.

$$G_T = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N \frac{a_i}{se(a_i)} \sim N(0,1) \quad (11)$$

$$G_a = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N \frac{T a_i}{a(1)} \sim N(0,1) \quad (12)$$

Grup ortalama istatistikleri için sıfır hipotez “eşbütünlük yoktur” üzerine kuruludur (Westerlund, 2007:721). Sıfır hipotezin reddedilmesi değişkenler arasında eşbütünlük ilişkisinin olduğunu göstermektedir.

Değişkenlerin uzun dönem katsayıları “Eberhardt & Bond (2009) tarafından geliştirilen Augmented Mean Group” (AMG) yöntemi kullanılarak tahmin edilmiştir. Test, heterojenliği ve yatay kesit bağımlılığını dikkate almaktadır. Denklem (13) ve (14)'te test istatistiği sunulmaktadır.

$$y_{it} = a_i + b'_i x_{it} + c_i t + d_i \hat{\mu}_t + e_{it} \quad (13)$$

$$\hat{b}_{AMG} = N^{-1} \sum_i \hat{b}_i \quad (14)$$

Eşitlikte $i = 1, \dots, N$ ve $t = 1, \dots, T$ olmak üzere $\hat{\mu}_t$ ile belirtilen zaman kuklasıdır. Testin sıfır hipotezi “katsayılar istatistiksel olarak anlamsız” şeklindedir (Eberhardt ve Bond, 2009: 3).

2.2. Veri Seti

Çalışma, ekonomik özgürlüğün turizm gelirleri üzerindeki etkisini 2019 dönemi için en fazla turizm geliri elde eden ABD, Fransa, Avustralya, Almanya, Japonya, Malezya, Portekiz ve İsviçre ülkeleri açısından araştırmaktadır. Ekonomik özgürlük ve turizm arasındaki ilişkiyi gerek ampirik gerekse teorik olarak inceleyen sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Konu ile ilgili yaptığımız bu tespitin literatüre katkı sunacağı düşünülmektedir. Analizlerde, uluslararası turizm geliri ve ekonomik özgürlük verisini temsil eden parasal özgürlük endeksi kullanılmıştır. Turizm geliri Dünya Bankası veri tabanından elde edilmiştir. Ekonomik özgürlük endeksi ise The Heritage tarafından yayınlanmaktadır. Seriler arasındaki ilişkiyi doğrusal olarak ele alabilmek amacıyla değişkenlerin logaritması alınmıştır (Kar ve Ağır, 2006: 61). Logaritmik dönüşümleri yapılan model Denklem (15)'te gösterilmektedir.

$$\text{LNTG}_{it} = \alpha_1 + \beta_1 \text{LNED}_{it} + \varepsilon_{it} \quad (15)$$

($i = \dots, 8$) ve ($t = 1995, \dots, 2019$)

Eşitlikte i ve t sırasıyla kesit ve zaman boyutunu belirtmektedir. Ayrıca LNTG değişkeni uluslararası turizm gelirini, LNED ekonomik özgürlük verisini temsil etmektedir.

3. Ampirik Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde ekonometrik yöntem kısmında bahsedilen panel eşbütünlük testi için yapılması gereken ön testlerin analiz sonuçları verilmektedir. Yatay kesit bağımlılığına ait sonuçlar Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1: Değişkenlere ve Modele Ait Yatay Kesit Bağımlılığı Sonuçları

Değişkenler	LNTG		LNED		Eşbütünleşme Modeli		
	Testler	İst-Değeri	p-Değeri	İst- Değeri	p-Değeri	İst- Değeri	p-Değeri
CD _{lm1} (BP,1980)		48.900***	0.009	69.147***	0.000	105.729***	0.000
CD _{lm2} (Pesaran, 2004)		2.793***	0.003	5.498***	0.000	10.387***	0.000
CD _{lm3} (Pesaran, 2004)		-1.874***	0.030	-0.707	0.240	1.283	0.100
LM _{adj} (PUY, 2008)		3.812***	0.000	1.981**	0.024	23.336***	0.000

Sonuçlara göre, “***” işareti %1 ve “**” işareti %5 seviyesinde anlamlılığı belirten değişkenlerde ve modelde yatay kesit bağımlılığının varlığı tespit edilmiştir. Bu durum, bir ülkede ortaya çıkan makroekonomik bir şokun diğer ülkeleri de etkileyeceğini ifade etmektedir.

Yatay kesit bağımlılığının varlığı tespit edildikten bu durumu dikkate alan PANIC birim kök testi uygulanmaktadır. Tablo 2’de turizm geliri (LNTG) ve ekonomik özgürlük endeksi (LNED) değişkenlerine ait PANIC birim kök test sonuçları yer almaktadır.

Tablo 2: PANIC Birim Kök Testi Sonuçları

Birim Kök Testi		LNTG		LNED	
		Düzye			
		Sabit Terimli	Sabit ve Trendli	Sabit Terimli	Sabit ve Trendli
PANIC	Pa	0.338 (0.632)	0.556 (0.711)	-3.321 (0.000)	0.857 (0.804)
	Pb	0.379 (0.648)	0.634 (0.737)	-2.581 (0.005)	1.096 (0.863)
	PMSB	0.902 (0.816)	0.938 (0.826)	-0.962 (0.168)	1.893 (0.971)

Tablo 2’de seçilmiş sekiz ülkenin değişkenlerinin seviyede birim kök sürece sahip olduğu tespit edilmiştir. Birim kök sürecinin varlığı eşbütünleşme testinin yapılmasına olanak sağlamaktadır. Eşbütünleşme testini gerçekleştirmeden önce oluşturulan modelin eşbütünleşme katsayısının homojenliğinin tespit edilmesi önemlidir. Bu bakımdan logaritmik dönüşümleri yapılan “modelin eşbütünleşme katsayılarının homojen olup olmadığının” sonuçları Tablo 3’te yer almaktadır.

Tablo 3: Homojenite Test Sonuçları

Testler	Test İstatistiği	Model	
		Olasılık Değeri	
Delta Tilde	6.235***	0.000	
Delta Tilde _{adj}	6.629***	0.000	

Not: “***” işareti %1 seviyesinde anlamlılığı belirtmektedir”.

Tablo 3’te ulaşılan sonuçlara göre, seçilmiş sekiz ülke için kurulan modelin eşbütünleşme katsayılarının %1 anlamlılık düzeyinde reddedilerek heterojen olduğuna sonucuna varılmıştır. Eşbütünleşme katsayılarının heterojen olması değişkenlerin etkisinin ülkeden ülkeye değişiklik gösterdiğini ifade etmektedir (Aydemir, vd., 2020: 1033).

Değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişki “Westerlund (2007)’nun” ECM eşbütünleşme testi ile araştırılmış ve sonuçlar Tablo 4’te sunulmuştur.

Tablo 4: ECM Eşbütünleşme Test Sonuçları

Testler	İst- Değeri	P-Değeri
g_tau	-2.105**	0.018
g_alpha	-2.586***	0.002

Not: “***” işareti %1 ve “**” işareti %5 seviyesinde anlamlılığı belirtmektedir”. Bootstrap döngüsü 1000 dağılımdan elde edilmiştir. Sabitli ve trendli model kullanılmıştır.

Modelde grup ortalama testlerinin (g_tau ile g_alpha) sonuçları incelediğinde, %1 ve %5 anlamlılık düzeyinde sıfır hipotez reddedilmekte ve değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin olduğu belirlenmektedir.

Uzun dönem katsayılar, “Eberhardt & Bond (2009) tarafından geliştirilen Augmented Mean Group (AMG) yönteminden” hareketle incelenmiştir. Yöntemin önemli özelliği olan kesit ve panel sonuçları Tablo 5’te yer almaktadır.

Tablo 5: **AMG Katsayı Tahmin Sonuçları**

Panel Geneli (AMG)	LNTG=f(LNED)		
	Katsayı	Std. Hata	p-değeri
	1.215*	0.691	0.079
Ülkeler ve Sonuçları			
ABD	0.833*	0.449	0.064
Fransa	0.818*	0.423	0.053
Avustralya	0.330*	0.567	0.067
Almanya	1.530***	0.578	0.008
Japonya	1.373*	0.724	0.058
Malezya	2.770	1.829	0.130
Portekiz	-0.290	0.195	0.284
İsviçre	5.019***	1.183	0.000

Not: “***” işareti %1 ve “*” işareti %10, seviyesinde anlamlılığı göstermektedir”.

Eberhardt & Bond (2009) tarafından geliştirilen AMG testi sonuçlarına göre seçilmiş sekiz ülkede ekonomik özgürlüğün turizm gelirleri üzerindeki etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Panel sonucu, ekonomik özgürlükteki %1’lik bir artışın turizm gelirlerini yaklaşık olarak %1.215 arttırdığını göstermektedir. Ekonomik özgürlüğün turizm gelirini arttırdığı, Gholipour vd. (2014); Saha, vd. (2017); Gövdeli (2018); Muslija vd. (2019); Akar ve Özcan (2020); Çoban (2021) çalışmalarında elde ettikleri sonuçlarla tutarlılık göstermektedir.

Değişkenlere (LNTG, LNED) ait AMG test sonuçları ülke bazında değerlendirildiğinde; ABD, Fransa, Avustralya, Japonya ve İsviçre’de %1 ve %5 anlamlılık düzeyinde, ekonomik özgürlükteki %1’lik bir artışın turizm gelirlerini yaklaşık olarak sırasıyla, %0.83, %0.81, %0.33, %1.53, %1.37 ve %5.01 arttırdığı elde edilmiştir.

4. Sonuç

Bu çalışma, en fazla turizm geliri elde eden ABD, Fransa, Avustralya, Almanya, Japonya, Malezya, Portekiz ve İsviçre ülkelerinde 1995-2019 dönemi yıllık verileri kullanarak turizm gelirleri ve ekonomik özgürlük arasındaki ilişkiyi analiz etmeyi amaçlamaktadır. Ekonomik özgürlük verisi “ABD faaliyet gösteren Heritage Vakfı tarafından yayınlanan” veri tabanından elde edilmiştir. Ampirik yöntem olarak “Westerlund (2007) tarafından geliştirilen hata düzeltme modeli-grup (ECM-grup) eşbütünleşme” testi kullanılmıştır. Değişkenler arasındaki uzun dönem katsayılar “Eberhardt & Bond (2009) tarafından geliştirilen Augmented Mean Group (AMG) yöntemiyle” incelenmiştir. Tahmin sonuçları, seçilmiş sekiz ülkede değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin olduğu belirlenmiştir. Ayrıca katsayı tahminine göre ekonomik özgürlüğün turizm gelirleri üzerindeki etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Katsayı tahmininin panel sonucu, ekonomik özgürlükteki %1’lik bir artışın turizm gelirlerini yaklaşık olarak %1.215 arttırdığını göstermektedir. Analiz sonuçları beklenti yönünde olup ekonomik yöntemlerle desteklenmektedir. Ekonomik özgürlüğün turizm gelirini arttırdığı, Gholipour vd. (2014); Saha, vd. (2017); Gövdeli (2018); Muslija vd. (2019); Akar ve Özcan (2020); Çoban (2021); çalışmalarında elde ettikleri sonuçlarla tutarlılık göstermektedir. Literatürde sınırlı sayıda ekonomik özgürlük turizm gelirleri arasında ilişkinin bulunmadığı ve negatif etkilediği sonuçlarına rastlanılmaktadır. Ulaşılan sonuçlardaki farklılıklar çalışmalarda seçilen örneklem grubu, incelenen dönem aralığı ve tercih edilen yöntemlere göre farklılaşmıştır (Kubickova, 2016; Öcal vd., 2020). Bu bakımdan literatürde ortak görüş ekonomik özgürlükteki artışın turist sayısı ve turizm gelirini olumlu yönde etkilediği vurgulanmasına rağmen tam tersi sonuçlarda söz konusu nedenlerden dolayı mevcuttur.

Elde edilen sonuçlar, politika yapıcılarının turizm sektörünü desteklemek amacıyla ekonomik özgürlük düzeyini yükseltecek politika ve düzenlemelerin uygulanması yönünde çalışmalarda

bulunulması gerektiğini göstermektedir. Özellikle “ekonomik özgürlük bileşenlerinden olan mülkiyet hakları, ticaret, iş yatırım, finansal ve parasal özgürlükler” bu noktada önemlilik arz etmektedir. Ayrıca ekonomik özgürlükteki artışın destinasyonların çekiciliğini artırması ve ülkeye gelen turist sayısını olumlu yönde etkileyerek turizm gelirlerini artırması beklenmektedir. Böylelikle turizm sektörü gelişen bir ülkede bu sürecin makroekonomik göstergelerden olan ekonomik büyüme ve istihdam üzerinde olumlu etkisi olacağı söylenebilir. Daha sonra yapılacak olan çalışmalarda yapısal kırılmaları dikkate alan dinamik panel veri yöntemleri ile analizlerin gerçekleştirilmesinin literatürün gelişmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Akar, G. ve Özcan, M. (2020). Ekonomik Özgürlük ve Turizm İlişkisi: Panel Veri Analizi. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(3), 958-973.
- Aydemir, A.H. Atılğan, D. ve Türkmen, S. (2020). N11 Ülkelerinde Enerji Kullanımı ve Ekonomik Büyüme: Panel Nedensellik Analizi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24 (2), 1027-1037.
- Bahar, O. ve Bozkurt, K. (2010). Gelişmekte Olan Ülkelerde Turizm-Ekonomik Büyüme İlişkisi: Dinamik Panel Veri Analizi. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 21(2), 255-265.
- Bai, J. ve Ng, S. (2010). Panel Unit Root Tests with Cross-Section Dependence: a Further Investigation. *Econometric Theory*, 26(4), 1088-1114.
- Breusch, T. S ve Pagan, A. R. (1980). A Lagrange Multiplier Test and its applications to model specification in econometrics. *Review of Economic Studies*, 47(1), 239-253.
- Caetano, J., Calerio, An. (2009). Economic Freedom and Foreign Direct Investment: How Different are the MENA Countries from the EU Business, 1, 65-74.
- Çoban, M. N. (2021). The Impact of Economic Freedoms on Tourism Competitiveness: Empirical Evidence from Latin America Countries. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 192-202.
- Çoban, O. ve Özcan, C. C. (2013). Türkiye’de Turizm Gelirleri-Ekonomik Büyüme İlişkisi: Nedensellik Analizi (1963-2010). *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 8(1), 243-261.
- Eberhardt, M. ve Bond, S.R. (2009). Cross-Sectional Dependence in Non-Stationary Panel Models: A Novel Estimator. *Nordic Econometric Meetings*, Sweden.
- Farhadi, M., Islam, M. R. ve Moslehi, S. (2015). Economic Freedom and Productivity Growth in Resource-Rich Economies. *World Development*, 72, 109-126.
- Gholipour, H. F., Tajaddini, R. and U. Al-mulali. (2014). Does Personal Freedom Influence Outbound Tourism? *Tourism Management*, 41, 19-25.
- Gövdeli, T. (2018). Ekonomik Özgürlük, Turizm ve Ekonomik Büyüme: BRICST Ülkelerinde Konya Bootstrap Nedensellik Analizi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, Prof. Dr. Harun Terzi Özel Sayısı, 379-390.
- Kar, M. ve Ağır, H. (2006). Türkiye’de Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Eşbütünleşme Yaklaşımı İle Nedensellik Testi, 1926-1994. *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 6(11), 51-68.
- Kubickova, M. (2016). The role of Government in Tourism: Linking Competitiveness, Freedom, and Developing Economies. *Czech Journal of Tourism*, 5(2), 79-92. <http://doi.org/10.1515/cjot-2016-00005>.

- Mete, E. (2022). The Relationship Between Tourism And Economic Growth In The Scope Of Economic Freedom And Freedom Of Investment. *Advances in Hospitality and Tourism Research (AHTR) An International Journal of Akdeniz University Tourism Faculty*, 10(2), 232-250.
- Muslija, A, Satrovic, E. and Colakovic, N. (2019). Dynamic Panel Data Analysis Of The Relationship Between Economic Freedom and Tourism. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(2), 327-343.
- Ozcan, C. C, Aslan, M. ve Nazlıoğlu, S. (2017). Economic Freedom, Economic Growth and International Tourism for Post-Communist (transition) Countries: A Panel Causality Analysis. *Theoretical and Applied Economics*, 2(611), 75-98.
- Öcal, O, Altınoz, B. ve Aslan, A. (2020). The Nexus Between Economic Freedom and Tourist Arrivals: Evidence from Mediterranean Countries. *İstanbul İktisat Dergisi*, 70(2), 287-301.
- Örnek, İ. ve Türkmen, S. (2019). Gelişmiş ve Yükselen Piyasa Ekonomilerinde Sürdürülebilir Enerji: Çevresel Kuznets Eğrisi Yaklaşımı. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 28(3), 109-129.
- Özbay, G. ve Çekin, A. (2020). Turizm, Ulaşım ve Sosyal Medya Etkileşimi: Doğu Ekspresi ve Kars' taki Konaklama İşletmelerine Yönelik Bir Araştırma. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(1), 327-344.
- Pearson, D., Nyonna, D., Kim, Ki. (2012). The Relationship Between Economic Freedom, State Growth and Foreign Direct Investment in US States. *International Journal of Economics and Finance*, 4(10), 1-7.
- Pesaran, M. H. (2004). General Diagnostic Tests For Cross Section Dependence In Panels. *Cambridge: University Of Cambridge*, Working Paper.
- Pesaran, M. H. ve Yamagata, T. (2008). Testing Slope Homogeneity In Large Panels. *Journal of Econometrics*, 142(1), 50-93.
- Pesaran, M. H., Ullah, A. ve Yamagata, T. (2008). A Bias-Adjusted Lm Test Of Error Cross-Section Independence, *Econometrics Journal*, 11, 105-127.
- Saha, S., Su, J-J. and Campbell, N. (2017). Does Political and Economic Freedom Matter for Inbound Tourism? A Cross-National Panel Data Estimation. *Journal of Travel Research*, 56(2), 221-234. <https://doi.org/10.1177/0047287515627028>.
- Sofuoğlu, E., Kızılkaya, O. ve Uysal, D. (2019). Ekonomik Özgürlükler ve Doğrudan Yabancı Yatırımlar Arasındaki İlişki: Panel Eşbütünleşme Analizi. *Business and Economics Research Journal*, 10(2) 341-355.
- The Heritage Foundation. (2022). Erişim Adresi <https://www.heritage.org/>
- The World Bank (2022). Erişim Adresi <https://www.worldbank.org/en/home>
- Westerlund, J., 2007. Testing for Error Correction in Panel Data. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 69, 709-748.

THE RELATIONSHIP OF ECONOMIC FREEDOM AND TOURISM: AN EMPIRICAL ANALYSIS ON SELECTED COUNTRIES

Extended Abstract

Aim: The aim of this study is to analyze the relationship between economic freedom and tourism revenues in the eight selected countries (USA, France, Australia, Germany, Japan, Malaysia, Portugal and Switzerland) with the highest tourism income.

Method(s): This study aims to analyze the relationship between tourism revenues and economic freedom using annual data for the period 1995-2019 in selected countries with the highest tourism income. In the analyses, the monetary freedom index was used to represent the data of international tourism income and economic freedom. Tourism income is obtained from the World Bank database and economic freedom index The Heritage Foundation published data. In the study investigating the relationship between tourism revenues and economic freedom, it will first be investigated whether there is a cross-section dependency in both variables and models in empirical analysis. According to the results, "PANIC unit root test developed by Bai&Ng (2010), one of the current second generation unit root tests" will be applied. Then, it will be determined whether the slope coefficients are homogeneous or not, and the long-term relationship between the variables will be examined with the "error correction model-group (ECM-group)" cointegration test developed by Westerlund (2007). The long-term coefficients of the variables will be estimated using the Augmented Mean Group (AMG) method developed by Eberhardt & Bond (2009), based on the assumption of heterogeneity and taking into account the cross-section maintenance.

Findings: According to the empirical findings, the cross-section dependence, which is one of the pre-tests, is present in both the variables and the model. This indicates that a macroeconomic shock in one country will also affect other countries. After determining the existence of cross-sectional dependence, it was determined that the dependent and independent variables of eight countries selected as a result of the PANIC unit root test, which took this situation into account, contain a unit root process at the level. Before performing the cointegration test, it is important to determine the homogeneity of the cointegration coefficient of the created model. In this respect, it is necessary to determine whether the "co-integration coefficients of the model are homogeneous or not" whose logarithmic transformations are made. Accordingly, it was concluded that the cointegration coefficients of the model established for eight selected countries were rejected at the 1% significance level and it was heterogeneous.

According to the cointegration results, a long-term relationship was determined between tourism revenues and economic freedom. According to the long-term coefficient estimation results, it was found that the effect of economic freedom on tourism revenues in eight selected countries was statistically significant. The panel result shows that a 1% increase in economic freedom increases tourism revenues by approximately 1.215 percent.

Conclusion: Although the tourism sector is one of the most important sectors of the world economy, it has an important place in the growth and development processes of the national economies. The tourism sector, which is seen as a tool in regional and national development, provides positive contributions in areas such as increasing employment and tax revenues and eliminating balance of payments deficits. In this respect, it has become important to investigate the interaction of the sector, which is effective in the conjuncture of the country's economies, with other fields.

Although the estimation results show the cointegration relationship between the variables in eight selected countries, it has been found that the effect of economic freedom on tourism revenues is statistically significant. The panel result shows that a 1% increase in economic freedom increases tourism revenues by approximately 1.215 percent. When evaluated on a country basis, in the USA,

France, Australia, Japan and Switzerland at the 1% and 5% significance level, a 1% increase in economic freedom will increase tourism revenues approximately by 0.83%, 0.81%, 0.33%, 1.53%, respectively was obtained that it increased by 1.37 and 5.01%.

The results show that policy makers should work towards the implementation of policies and regulations that will increase the level of economic freedom in order to support the tourism sector. Especially "property rights, trade, business investment, financial and monetary freedoms", which are among the components of economic freedom, are important at this point. Econometric analyzes have revealed that the increase in the level of economic freedom is directly related to the number of tourists coming to the country's economies and the resulting income.
